

Kontroverzni političar Vladimir Sabolić (1900. – 1948.) i njegovo djelovanje na području đurđevačke Podravine

VLADIMIR ŠADEK

U ovom radu prikazuje se politički put političara Vladimira Sabolića iz Đurđevca, s posebnim fokusom na njegovo djelovanje na području Podravine. Sabolić je u politiku ušao tridesetih godina dvadesetog stoljeća beskompromisnom borbom protiv velikosrpske politike kralja Aleksandra, te se s vremenom nametnuo kao glavni protivnik beogradskog režima u Đurđevcu i okolici. Nakon ubojstva kralja Sabolić nastavlja s djelovanjem kao jedan od lidera HSS-a u Đurđevcu, no ulazi u sukobe s neistomišljenicima i ne uspijeva ostvariti ambiciju da postane parlamentarni zastupnik. Krajem tridesetih godina on napušta HSS i pridružuje se ustašama, te nakon osnutka NDH postaje ustaškim povjerenikom za kotar Đurđevac. Kasnije je obnašao dužnosti velikog župana velikih župa Posavje i Bilogora, te državnog tajnika u MUP-u i ravnatelja Glavnog ravnateljstva za unutarnju upravu. Kao veliki župan u Bjelovaru imao je značajan utjecaj na zbivanja u Podravini. Poslije rata odlazi u emigraciju i pridružuje se skupini koja je u sklopu Plana „Deseti travanj“ namjeravala podignuti ustanak protiv komunističke vlasti. Nakon povratka u zemlju u sklopu navedene akcije, bio je uhićen od strane UDB-e, te osuđen na smrt.

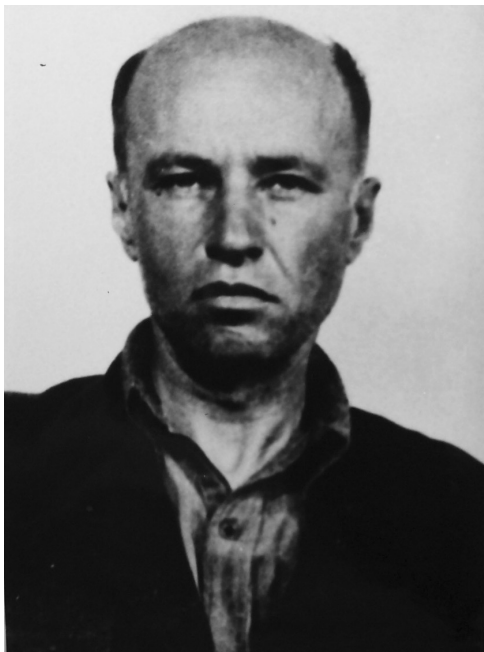
Ključne riječi: Vladimir Sabolić, diktatura, HSS, ustaše, NDH, Plan „Deseti travanj“

1. Uvod

Ove godine navršeno je 70 godina od smrti Vladimira Sabolića, kontroverznog političara iz Đurđevca, prvotno HSS-ovca te kasnije najistaknutijeg ustaškog dužnosnika iz đurđevačke Podravine. O Saboliću se danas u javnosti malo zna pa me to potaknulo na pisanje ovog teksta, za što sam podosta materijala prikupio tijekom ranijih istraživanja. Sabolić je u vrijeme NDH bio političar koji je djelovao na regionalnom i državnom nivou, što bi svakako bilo vrlo zanimljivo za istražiti,

no taj dio njegovog rada neće biti tema ovog rada. Kroz cijeli svoj politički rad, u koji se značajnije uključio u vrijeme diktature kralja Aleksandra, Sabolić je imao velik utjecaj na zbivanja u đurđevačkom kraju. Štoviše bio je jedan od pokretača ključnih događaja, bilo kao dio oporbenog kruga u vrijeme monarhističke Jugoslavije ili pak predstavnik vladajućeg aparata NDH, pa ću u ovom radu nastojati obraditi taj dio njegovog političkog puta.

Vladimir Sabolić rođen je 31. srpnja 1900. godine u Križevcima. Njegov otac Petar Sabolić bio je po zanimanju sudac, seljač-

Sl. 1. Vladimir Sabolić (izvor: autor)

ko dijete iz Virja, a majka Olga djevojački se prezivala Starčević. Djed Vladimira Sabolića po majci bio je Martin Starčević, nećak „oca domovine“ Ante Starčevića i brat hrvatskih političara Mile i Davida Starčevića. Obiteljsko podrijetlo očito je utjecalo na životni put mladog Vladimira Sabolića. Tijekom ranog djetinjstva zbog očeva zanimanja često se selio, pa je prvi razred škole završio u Krnjaku, a drugi u Ogulinu. Godine 1908. umro mu je djed Martin, pa je Olga Sabolić kao kćer jedinica naslijedila cjelokupni imetak u Đurđevcu te se cijela obitelj te godine preselila u Đurđevac. Poklopilo se to i s činjenicom što je iste godine zbog bolesti umirovljen Petar Sabolić, pa se obitelj više nije trebala seliti. Vladimir je školu nastavio u pučkoj školi u Đurđevcu, a prema preporuci strica Mile Starčevića majka ga je dala na daljnje školovanje u nadbiskupijski orfanotrofij u Zagrebu gdje je polazio Gornjogradsku gimnaziju. No nakon završena četiri razreda počeo je Prvi svjetski rat pa je peti i šesti razred gimnazije polazio u Bjelovaru, sedmi razred ponovo je polazio u Zagrebu, a u osmom se vratio u Bjelovar gdje je 1918. položio ispit zrelosti. Nakon toga upisao je Pravni fakultet u Zagrebu gdje je položio prvi i drugi državni ispit i odslušao šest semestara. Sedmi semestar polazio je na pravnom fakul-

tetu u Beču, da bi se u osmom ponovo vratio u Zagreb i 1922. položio treći državni ispit. Po završetku studija zaposlio se kao kotarski pristav kod kotarske oblasti u Đurđevcu, no vrlo brzo odlazi iz javne uprave te se zapošljava kod odvjetnika Beganića u Đurđevcu. Vojni rok odslužio je u Sarajevu u školi rezervnih časnika, odakle se 1925. ponovo vratio u Đurđevac i zaposlio u kotarskom sudu. No već sljedeće godine zapošljava se kod odvjetnika Marijana Sabolića, ali samo formalno kako bi skupio dovoljno prakse za otvorenje samostalnog odvjetničkog ureda. Godine 1926. oženio se s Ivanom (Ivkom) Nekić iz Pakraca, učiteljicom koja je radila u Prugovcu. Obitelj je jedno vrijeme živjela u Prugovcu gdje im se 1927. rodio sin Petar. U jesen iste godine Vladimir Sabolić je položio odvjetnički ispit te 1928. otvorio odvjetničku pisarnu u Đurđevcu, no nije odmah počeo s radom budući da je obolio. Nakon povratka s liječenja radio je kao odvjetnik u Đurđevcu do 1941. Vladimir Sabolić bio je poliglota, osim materinjeg jezika govorio je talijanski, njemački, engleski i ruski jezik.¹

2. Režimski neprijatelj br. 1 u vrijeme diktature

Politički počeci Vladimira Sabolića vezuju se uz stranke u kojima on realno nije mogao dugoročno djelovati, bilo zbog svoje ambicije ili beskompromisnog prohrvatskog stava. Kotarski predstojnik u izvješću iz 1934. ističe da je Sabolić ranije (dvadesetih godina) pripadao Davidovićevoj Demokratskoj stranci,² vjerojatno zato jer je radio u uredu odvjetnika Beganića koji je vodio tu stranku u Đurđevcu. No malo je vjerojatno da je ideologija te režimske stranke bila prihvatljiva za Sabolića. Prema podacima leksikona *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941.–1945.* Sabolić je krajem dvadesetih godina bio član Hrvatske pučke stranke, koja nije imala značajnijeg utjecaja među masama

1 HDA, o1.1561: Fond Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945-1987. (SDS RSUP SRH), br. o15.7/11 Vladimir Sabolić, Zapisnik sa saslušanja Vladimira Sabolića u prostorima Uprave državne bezbjednosti (UDB) za NR Hrvatsku 11. lipnja 1948.

2 HDA. XXI., Politička situacija i izbori, br. 3669., Sresko načelstvo u Gjurgjevcu, Smrt Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja, odjek i prilike u narodu, 1. studenoga 1934.

i preko koje on nije mogao doći do izražaja.³ U vrijeme diktature kad su stranke bile zabranjene zapravo počinje Sabolićev pravi politički angažman. Svojim djelovanjem u to vrijeme došao je u prvi plan oporbene političke scene, te ga je vladajući režim vrlo brzo označio kao svog glavnog protivnika u đurđevačkoj Podravini.

Prvi važniji Sabolićev politički angažman dogodio se nakon uhićenja HSS-ovca Cvjetka Hadžija, kojem je suđeno u skupini od 23 osobe na Sudu za zaštitu države u Beogradu. Većinom se radiilo o mladim HSS-ovcima, među kojima je bio i predsjednik HSS-a Vladko Maček, optuženima da su sudjelovali u aktiviranju eksplozivnih naprava na dan ujedinenja 1. prosinca 1929. i da su pripremali napad na vlak s poklonstvenom delegacijom grada Zagreba kralju.⁴ Koliko su bile ozbiljne ove optužbe svjedoči podatak da je 13 osoba bilo osuđeno na razne kazne, a među njima i Hadžija koji je, nakon strašnog fizičkog maltretiranja tijekom istrage u policiji, od strane Suda osuđen na pet godina zatvora.⁵ Po uhićenju Hadžija se nalazio u kotarskom zatvoru u Đurđevcu, te je u organizaciji Vladimira Sabolića masa Đurđevčana krenula u njegovo oslobađanje. Unatoč tome što su oružnici postavili mitraljez, Hadžija je odveden iz zatvora do centra Đurđevca gdje se nalazila govornica s koje se klicalo: „Slava Radiću, Hrvatskoj i Mačeku.“⁶ U vrijeme diktature prosječan stanovnik nije se samo tako želio zamjeriti vlastima, no Sabolić tada zbog svojih aktivnosti na sebe skreće pozornost vladajućih.

Kada je kralj, nastojeći prividno pokazati demokraciju, raspisao izbore za Narodnu skupštinu za 8. studenoga 1931. Sabolić se ponovo aktivirao. Za kandidaturu je trebalo skupiti potpise 200 birača u svim izbornim kotarevima što je odmah obeshrabrilo oporbu, no

HSS-ovci su prvotno na terenu počeli skupljati potpise. Predvođeni Sabolićem i Valentom Hodalićem, zastupnikom izabranim 1927., HSS-ovci su u Đurđevcu skupili 700 potpisa prije nego je objavljeno da cijela opozicija, uključujući i HSS, neće na izbore. Znalo se da jedino vladina lista ima šanse skupiti potpise, te da su izbori samo jedna velika farsa. Vlasti su svejedno nastojale onemogućiti oporbu u skupljanju potpisa iako je to formalno prema zakonu bilo dozvoljeno. Kotarsko načelništvo je izdalo usmeno naređenje svim općinskim bilježnicima i komandirima žandarmerijskih stanica da se prati rad i kretanje istaknutih „radićevaca“, te da se obavljaju osobni i kućni pretresi. U dogovoru s upraviteljima poštanskih ureda pratila se i korespondencija opozicije, i to na način da su općinskim bilježnicima predavana sva pisma koja su bila adresirana na istaknute članove opozicije.⁷

Sabolić ponovo dolazi pod povećalo javnosti kad je sredinom 1933. na sudu u Bjelovaru kao jedan od 18 odvjetnika branio skupinu optuženika na čelu s HSS-ovcem Ivšom Lebovićem. HSS-ovci su bili okrivljeni da su u jesen 1932. održavali tajne sastanke sa seljcima kod Čazme, koje su uvjerovali da treba ustankom promijeniti politički poredak u zemlji, te da su također organizirali skupine koje su trebale dobiti oružje iz inozemstva, itd.⁸

Sabolića se optužuje da je od 1932. bio povezan s ustaškim emigrantima na Janka puszti, koji su preko Podravine proveli različite terorističke napade na području Jugoslavije.⁹ Prema elaboratu Službe državne sigurnosti o ustaškom pokretu Sabolić je od ustaša s Janka-puszte primao poruke i propagandni materijal.¹⁰ Njegova povezanost s ustaškim emigrantskim krugovima bila je vidljiva nakon što je u proljeće 1934. razbijena ustaška mreža u Podravini, te su mnogi ustaški suradnici uhićeni. Nakon provedene istrage, radi terorističke djelatnosti je u srpnju 1934. započelo suđenje protiv 31 osobe na Državnom

3 *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941.–1945.*, Zagreb: Minerva, 1997., 353–354.

4 JANJATOVIĆ, Bosiljka: *Hrvatska 1928. – 1934. godine: vrijeme organiziranih političkih ubojstva*, Povijesni prilozi 13, Institut za suvremenu povijest, 1994., 231.

5 DOBRIVOJEVIĆ, Ivana: *Policija i žandarmerija u doba šestosiječanjskog režima kralja Aleksandra (1929. – 1935.)* // Časopis za suvremenu povijest 38 (1), Hrvatski institut za povijest, 2006., 175.

6 HDA. 01.1561:SDS RSUP SRH. Br. 01.22. Bivšegrad. stranke na kotaru Đurđevac: elaborat, 9 i 23

7 HDA. XXI. Br. 2199.; HDA. 144.2.: Savska banovina, kutija 164, br. 32425.

8 LEBOVIĆ, Stjepan: *Dr. Ivša Lebović i HSS u Bjelovarskom kraju*, Bjelovar, Bjelovarsko-bilogorska županija i Hrvatska seljačka stranka Bjelovarsko-bilogorske županije, 2007., 45–46.

9 Više o logoru Janka puszta: ŠADEK, Vladimir: *Ustaše i Janka puszta*, Molve: Društvo za povjesnicu i starine, 2012.

10 HDA, SDS RSUP SRH, 013.15 Ustaški aparat na Kotaru Đurđevac.

sudu za zaštitu države u Beogradu, a Vladimir Sabolić je na tom procesu kao branitelj zastupao skupinu podravske ustaše.¹¹ Međutim vlasti mu veze s ustaškom emigracijom nisu mogle dokazati.

Sabolić je prkos režimu pokazao i u lipnju 1934. kad je zajedno s Markom Matkovim, svojim budućim žestokim protivnikom, 20. lipnja 1934. dao služiti misu zadušnicu za stradale u atentatu u beogradskoj Narodnoj skupštini 1928. Interesantno je da se te godine misa zadušnica za lipanjske žrtve nije služila niti u jednoj drugoj crkvi u đurđevačkom kotaru.¹²

3. Otpor pod krinkom „advokatskih poslova“

Nakon atentata na kralja Aleksandra u Marseillesu 9. listopada 1934., Sabolić se ponovo našao u fokusu kotarskih vlasti. S obzirom na proturežimski stav koji je prethodnih godina javno iskazivao te činjenicu da je na sudu branio pripadnike ustaške organizacije, Sabolića je kotarsko rukovodstvo označilo kao vođu nezadovoljnika u kotaru te je bio pod prismotrom vladajućih. Kotarski načelnik Urlič-Ivanović u izvješću Kraljevskoj banskoj upravi Savske banovine za listopad 1934. ističe da se sastanci kod Sabolića održavaju „pod vidom tobožnjih advokatskih poslova.“¹³ U izvješću kotarskog načelnika iz studenog 1934. navodi se da je Sabolić do tada bio policijski kažnjavan radi „vršenja separatističke propagande / plemenskih manifestacija / isticanja plemenskih zastava te demonstracija političkog karaktera“.¹⁴

Vladimir Sabolić je za kotarske čelnike predstavljao veću opasnost za vladajući poredak od svih oporbenih političara, pa čak i onih koji su prije diktature obnašali najisturenije dužnosti. U izvještaju od 1. studenoga 1934.

kotarski predstojnik je pobrojao najistaknutije protivnike režima, te pritom naveo da je odvjetnik Sabolić vođa nezadovoljnika na đurđevačkom području. Njegovim glavnim suradnikom označen je Marko Matkov, koji isto tako nije prije diktature imao značajniju ulogu među oporbom, a uz njih se kao predstavnici nezadovoljnika ističu raniji oblasni zastupnik Franjo Novaković iz Molvi i narodni zastupnik Valent Hodalić.¹⁵ Opisuje se i Sabolićevo držanje nakon ubojstva kralja Aleksandra. Predstojnik u izvješću navodi da Sabolić u to vrijeme nikakvim znakom nije želio pokazati žaljenje, niti prisustvovanjem komemoraciji ili misi zadušnici, niti isticanjem crne zastave. Već naprotiv, u vrijeme davanja počasti kralju promatrao je okupljene građane i činovnike iz svoje kuće, koja se nalazila blizu crkve, „sa napasnim držanjem i smijehom“.¹⁶ Njegova supruga se pak na prozoru pokazivala u kričavoj crvenoj haljini.¹⁷ Urlič-Ivanović Sabolićeovu suprugu Ivku opisuje kao politički još zagriženiju nego što je bio njen suprug. Zbog svog ponašanja prilikom odavanja počasti kralju 18. listopada 1934. Sabolić i njegova supruga Ivka bili su kažnjeni sa 14 dana zatvora.¹⁸

Kao odvjetnik, Vladimir Sabolić imao je vrlo dobre odnose s djelatnicima u pravosuđu na području Đurđevca, te je kao intelektualac zacijelo bio veća prijatnja za režim nego drugi istaknutiji oporbeni političari na tom području. Kotarski načelnik Urlič-Ivanović posvetio je Saboliću i njegovom odnosu sa sucima cijelo izvješće upućeno Odsjeku za državnu zaštitu banske uprave.¹⁹ Ističe se kako je Sabolić izvodio protudržavne istupe, organizirao demonstracije, te je pokazivao neraspoloženje prema režimu gdje god je mogao. Branio je osuđenike u procesima prema Zakonu o zaštiti države u Bjelovaru, te članove ustaške organizacije iz koprivničkog kotara na suđenju u Beogradu. Kotarski načelnik Sabolića opisuje ne samo kao predstavnika nezadovoljnika već navodi da je bio „društveni centrum“ koji je oko sebe

11 HDA. XXI., br. 3477., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Mjesečni izvještaj o političkim prilikama i događajima, 3. kolovoza 1934.

12 Isto, br. 3477., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Politička situacija u srezu – mjesečni izvještaj, 4. srpnja 1934.

13 Isto, Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Političke prilike i događaji – izvještaj za oktobar, 1. studenoga 1934.

14 Isto, br. 3669., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Smrt Blaženopočivšeg Viteškog Kralja Aleksandra I. Ujedinitelja, odjek i prilike u narodu, 1. studenoga 1934.

15 Isto.

16 Isto.

17 Isto, br. 3775., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Starešine sreskog sud u Gjurjgevcu, 1. studenoga 1934.

18 Isto, br. 3477., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Mjesečni izvještaj o političkim prilikama i događajima, 3. prosinca 1934.

19 Isto, br. 3775., Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Starešine sreskog sud u Gjurjgevcu, 1. studenoga 1934.

okupljao intelektualce, činovnike i nastavnike. Načelnik je zato u više navrata pokušao napraviti pritisak na sve javne službenike kako bi se prestali družiti sa Sabolićem, što je djelomično uspjelo. Međutim kotarski suci su i dalje nastavili komunicirati i družiti se s njim, izuzev člnika suda Marka Betea. Kotarski načelnik je zato Beteu „prijateljski“ skrenuo pozornost da upozori svoje kolege da prekinu veze sa Sabolićem i drugim protivnicima režima te onima koji nisu prijatelji države i dinastije Karadorđevića. Predsjednik suda to baš i nije shvatio kao prijateljsko upozorenje, te je naveo da su za njega protivnici režima samo oni koji su za takva djela osuđeni od suda. Tražio je da mu se pismeno dostave imena osoba s kojima se njegovi činovnici ne bi trebali družiti, no Urlič-Ivanović je odbio konkretno navesti imena rekavši da i on i činovnici znaju o kome se radi. Čak je i zaprijetio da bi pojedini činovnici zbog svog vladanja mogli imati neželjene posljedice. Bete je o svemu obavijestio Okružni sud u Bjelovaru, odakle je stvar prosljeđena Banskoj upravi Savske banovine, koja je pak od Urlič-Ivanovića tražila obrazloženje buduću da takav odnos sudske i civilne vlasti objema krnji ugled.²⁰

4. Sukobi s Matkovom i neispunjena ambicija unutar HSS-a

Nakon smrti kralja državni režim postepeno je popuštao te su za 1935. raspisani parlamentarni izbori na koje je izašla i ujedinjena opozicija. Obnovljen je rad stranaka, te se u đurđevačkom kotaru ponovo aktivirao i HSS. No pripreme za izbore donijele su niz negativnosti u ovu najjaču stranačku organizaciju u Podravini. U Đurđevcu je tad došlo do razilaženja oko odabira HSS-ovog kandidata na izborima. Od kandidature je mjesec dana prije izbora odustao Valent Hodalić, koji je u Narodnu skupštinu izabran 1927.²¹ Ambiciju za kandidiranjem, kao najveći favoriti, poka-

zali su Vladimir Sabolić i Marko Matkov, no na izbornu listu je želio doći i Franjo Novaković iz Molvi kao predsjednik HSS-ove kotarske organizacije. Sabolić je imao podršku vrha stranke, no Matkova je podržavalo mnoštvo HSS-ovaca na terenu. Između njih dvojice došlo je zbog toga do sukoba koji se pretvorio u trajni raskol unutar organizacije. Kako Matkov nije imao dovoljno političke snage da bude odabran ispred Sabolića, njegovi simpatizeri su radije podržali Franju Novakovića koji je tako dobio odlučujuću podršku i postao kandidat na listu Udružene opozicije za kotar Đurđevac, te ostvario premoćnu pobjedu na izborima.²²

Sabolić je nakon izbora nastavio sa stranačkim radom te je i dalje na sebe privlačio pozornost režimskih struktura. Prema elaboratu Službe državne sigurnosti iz 1962. Sabolić je usprkos svemu i dalje imao glavnu riječ u vodstvu kotarske organizacije HSS-a. Politika HSS-a zapravo se vodila u njegovom odvjetničkom uredu, te su tamo često dolazili HSS-ovci s kojima su održavani sastanci. Elaborat navodi da je razgovore u uredu vodila Sabolićeva supruga Ivka koja je častila ljude likerima. Sabolići su bili tijesno vezani i uz župnika Jakoba Novosela, na kojeg su se mogli osloniti u svom političkom djelovanju.²³ U skladu sa svojom stranačkim statusom Sabolić je u studenom 1935., zajedno s Franjom Novakovićem, predvodio izaslanstvo HSS-a iz kotara Đurđevac na velikoj skupštini koja je održana u Koprivnici i na kojoj je glavni gost bio predsjednik Vladko Maček.²⁴

HSS kotara Đurđevac organizirao je 25. ožujka 1936. u Pitomači komemorativni skup za Matiju Gupca, Antu Starčevića i Antuna Radića. Ovaj događaj okupio je oko 5000 ljudi iz kotara Đurđevac i Virovitica, te je na njemu Sabolić imao jednu od najvažnijih uloga. Sam skup bio je prijavljen i imao je dozvolu vlasti za održavanje, no zbog protudržavnih poruka nekolicina govornika i organizatora zaradila je zatvorske i novčane kazne. Prednjačio je Sabolić, koji je držao predavanje o Anti Starčeviću. Iznio je tada da hrvatski narod nije dio jugoslavenske cjeline i da nije pleme, već narod

20 Isto, Sresko načelstvo u Gjurjgevcu, Starešine sreskog suda u Gjurjgevcu, 1. studenoga 1934.; Starešinstvo sreskog suda u Gjurjgevcu – Predsjedništvo okružnog suda u Bjelovaru, 19. listopada 1934.; Predsjedništvo okružnog suda – Kr. Banskog upravnog savske banovine u Zagrebu, 22. listopada 1934.; Kraljevska banska uprava Savske banovine – Starešine sreskog suda u Gjurjgevcu – predstava, 27. listopada 1934.

21 HDA, XXIII, Grupa XXIII: Izbori u Kraljevini Jugoslaviji, br. 112.

22 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.22. Bivše grad. stranke na kotaru Đurđevac: elaborat, 33–35.

23 Isto.

24 *Politička skupština u Koprivnici // Podravske novine* VI, 47 (30.11.1935.), 1.

koji je sav u hrvatskom seljačkom pokretu i teži za slobodnom Hrvatskom. Također je kazao da je Ante Starčević nastupao protiv Beča i Pešte, pa tako treba doviknuti i beogradskim vlastodršcima da diktature i tiranije moraju propasti. Osvrnuo se i na teror žandara istaknuvši da Hrvatska mora prestati biti kasarnom balkanskih žandara. Nadalje je kazao da je Starčević pokrenuo hrvatski narod, kojem su pravi smjer dali Antun i Stjepan Radić, te da pokret sada vodi dr. Maček pa će uskoro doći do uskrsnuća hrvatskog seljačkog naroda i stvaranja slobodne i sretne Hrvatske.²⁵ Kotarski načelnik je nakon skupa naredio općinskoj upravi u Pitomači da podnese prijavu protiv sazivača zbora Luke Kovača, budući da su na podiju bile izvještene dvije hrvatske zastave, i protiv svih zastavnika koji su nosili hrvatske zastave na čelu pojedinih povorki. Protiv Sabolića je proveden redarstveni postupak, te je protiv njega i zastupnika Ljudevita Tomašića iz Samobora podnesena prijava državnom tužitelju Državnog suda za zaštitu države u Beogradu.²⁶ Državni tužitelj odredio je postupak protiv Sabolića na sudu u Đurđevcu, na kojem je Sabolić naveo da on u svom govoru nije aludirao na aktualne političke prilike već da je iznosio riječi Ante Starčevića.²⁷ Kažnjen je s 500 dinara kazne ili u slučaju neutjerivosti sa 10 dana zatvora.²⁸

Sukob između Sabolića i Matkova nastao se i nakon izbora, a nije ga uspio smiriti ni novi predsjednik kotarske organizacije HSS-a Luka Kovač. Sabolić je svojim radom nastojao onemogućiti da *Matkovci* budu birani za općinske odbornike, pa su oni od 1936. do 1941. čak kandidirali svoje samostalne liste. Budući da je službena lista HSS-a pobjeđivala na izborima u Đurđevcu, *Matkovci* su im bili opozicija. U vrijeme formiranja stranačkih asocijacija, HSS-ovci predvođeni Sabolićem osnovali su Gospodarsku slogu i 1938. Hrvat-

sku seljačku zaštitu, dok su *Matkovci* osnovali Seljačku slogu. Sukob je u jednom trenutku došao do te razine da su Matkovce napadali čak i pripadnici zaštite pa su se ovi ustručavali pojavljivati na javnim mjestima.²⁹ U Đurđevcu je bilo oko 150 članova seljačke zaštite, a Sabolić je bio njen glavni organizator, koji je često komunicirao s Đukom Kemfeljom, glavnim zapovjednikom na razini Hrvatske.³⁰

Početak 1938. izabrani zastupnik Franjo Novaković napustio je HSS i prešao na stranu režima, što je izazvalo ogorčenje Podravaca. Takav postupak je vrlo oštro osuđen i u stranci, a posebno u krugu Sabolićevih suradnika. Bilo je to vrijeme kad se već valjalo pripremati za nove parlamentarne izbore, pa je Sabolić lobirao za svoju kandidaturu. U veljači 1938. je u Đurđevcu održan skup na kojem je kao izaslanik predsjednika Mačeka gostovao Ivan Pernar koji je žestoko kritizirao Novakovića. Nakon toga skup je održan i u Novakovićevim Molvama gdje su pred 1200 ljudi govorili Sabolić i Janko Tortić.³¹

Sabolić je 1938. bio izabran za tajnika kotarske organizacije HSS-a,³² te je izgledalo da zaista ima najveće šanse za kandidaturu na izborima. Imao je i podršku dijela vrha stranke (Ivan Pernar, Žiga Scholl, Đuka Kemfelja),³³ no na njegovo iznenađenje središnjica HSS-a je za kandidata izabrala Tomu Vojkovića, čovjeka izvan đurđevačkog područja (iz Ilovskeg Klokočevca). Time je vrh stranke nastojao smiriti sukob unutar HSS-a, što je i uspjelo jer je novog kandidata prihvatila i Matkova struja. No kako je Sabolić smatrao da on treba biti kandidat na izborima, unatoč gotovo plebiscitarnoj pobjedi na području kotara (98,5 %), on 1939. napušta HSS.³⁴

5. Kao ustaški povjerenik u sukobu s tvrdolinijašima

Kako je nakon potpisivanja sporazuma o prijateljstvu između Italije i Jugoslavije 1937. došlo do povratka mnogih ustaša u domovinu, njihova aktivnost postala je značajnija i u

25 HDA. XXI., br. 4834., Dr. Sabolić Vladimir, advokat u Gjurjevcu – prijava, 26. ožujka 1936.; Sresko načelstvo u Gjurjevcu – Zbor-komemoracija za Matiju Gubca, Antu Starčevića i Antuna Radića u Pitomači – izvještaj, 25. ožujka 1936.

26 Isto.

27 Isto., Sresko načelstvo u Gjurjevcu – Sabolić Dr. Vladimir advokat – govor na zboru u Pitomači 25. III. o.g. – postupak kod suda, 5. svibnja 1936.

28 Isto, Sresko načelstvo u Gjurjevcu – Dr. Sabolić Vladimir advokat Gjurjevca – govor na zboru u Pitomači 25/III. o.g. – redarstvena presuda, 1. travnja 1936.

29 Isto, 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.22., 33–35.

30 Isto, 37

31 Isto, XXI. Br. 4886 i 5169.

32 Isto, Br. 01.22., 50 i 51.

33 Isto, 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.22., 50 i 51.

34 Isto, 33–35.

sjevernoj Hrvatskoj. Vladimir Sabolić se pridružio ustaškoj organizaciji nakon istupanja iz HSS-a, te postao njen glavni organizator na području đurđevačke Podravine. Bio je povezan s najistaknutijim ustašama u zemlji, Budakom, Kvaternikom i Lorkovićem, te je u dogovoru s njima djelovao na organiziranju ustaške organizacije na području Đurđevca.³⁵ Također je od njih primao propagandne materijale za raspačavanje po Podravini. U Đurđevcu je surađivao s Adolfom Slunjskim, Đurom Horvatom i Blažom Kopasom, te se povezao s pojedincima i u drugim mjestima.³⁶ U proljeće 1939. Sabolić je došao u Virje gdje su ustašku prisegu pred njim položili njegov bratić Mato Sabolić i još šest pojedinaca.³⁷

Sabolić je na ustašku stranu privukao i suce đurđevačkog suda Frana Pihača, Josipa Pogledića i Matiju Ivanića. Pihać i Pogledić bili su u vrijeme NDH suci prijekog suda, radi čega su po završetku rata osuđeni na smrt. Ivanić je pak bio na službi u veleposlanstvu NDH u Berlinu.³⁸

Sabolićev sukob s Matkovim se nije prekinuo nakon što je napustio HSS, već je nakon početka rata dobio novu dimenziju. *Matkovci* su se tijekom rata u pravilu svrstali na stranu Narodnooslobodilačkog pokreta (NOP), dok je Sabolić postao ustaški dužnosnik te je mnoge svoje suradnike povukao za sobom na ustašku stranu.

Nakon kratkog travanjskog rata i stvaranja Nezavisne Države Hrvatske 1941. Sabolić je dobio vrlo važnu ulogu u organiziranju poluga vlasti na području Đurđevca. On je tada imenovan ustaškim povjerenikom za kotar Đurđevac, te je bio zadužen za imenovanje općinskih načelnika i ustaških dužnosnika na terenu.³⁹

Sabolić je na dužnosti povjerenika došao u sukob sa starim đurđevačkim pravašima predvođenima Adolfom Slunjskim, koji su željeli imati primat u ustaškoj organizaciji. Prema svjedočenju Pavelićevog pobočnika Mije Bzika obje strane imale su naoružane ljude, pa je među njima skoro došlo do sukoba. Bzik je pokušao posredovati između njih, te ih je i ra-

zoružao, no nije uspio srediti situaciju među ustašama u Đurđevcu.⁴⁰ Sabolić je u srpnju 1941. imenovan za velikog župana Velike župe Posavje sa sjedištem u Brodu na Savi, te je na novu dužnost otišao bez da se situacija u Đurđevcu raščistila.⁴¹

Sabolić kao povjerenik nije uspio na ključne pozicije postaviti sve ljude koje je želio, već je kod imenovanja bilo dosta kompromisa, što će pokazati događaji koji su uslijedili. Moguće je da kao relativno novi član ustaške organizacije tada još uvijek nije stekao dovoljan autoritet u ustaškoj hijerarhiji. Prvi suradnik i osoba od najvećeg povjerenja u tim danima bio mu je bratić Marijan Sabolić, također odvjetnik. Za kotarskog predstojnika u đurđevačkom kotaru imenovan je Stjepan Fuček koji je nakon samo mjesec dana smijenjen, a za logornika je postavljen Ivan Posavec. Formirana je i ustaška pripremna bojna s oko dvadesetak ustaša, koji su provodili sve najvažnije odluke i kasnije organizirali progone Židova, Roma i političkih neistomišljenika.⁴²

Zbog nedostatka izvorne dokumentacije nije u potpunosti moguće utvrditi razmjernost progona Židova, Roma i Srba u đurđevačkom kotaru u vrijeme kad je Sabolić tamo bio ustaški povjerenik. No, ono što se može ustvrditi je da se na tom području u početnim mjesecima NDH vodila nešto blaža politika prema manjinama u odnosu na susjedni koprivnički kotar (hrvatska većina u kotaru Đurđevac činila je 98 % stanovništva).⁴³

Sabolić je po zapovjednoj odgovornosti kao ustaški dužnosnik imao veliku odgovornost za provedbu rasne politike na području na kojem je djelovao. Elaborat Službe državne sigurnosti nakon rata navodi da je Sabolić kao naredbodavac ili izvršitelj počinio mnoge zločine, te da je osobno naređivao koje Židove treba uhititi i deportirati prije, a koje kasnije.⁴⁴ Iako Sabolić kao NDH dužnosnik snosi odgovornost za podršku takve politike, ipak je

35 Isto, 50 i 51.

36 Isto, br. 013.15, 13.

37 Isto, br. 01.22., 11.

38 Isto, br. 013.15, 13 i 58.

39 Isto, 13–14.

40 Isto, br. 013.4.3 Zapisniksa saslušanja Mije Bzika kod OZNE u lipnju 1945.

41 Isto, br. 013.15.

42 Isto, 30–31. i 45.

43 Taj dio detaljnije je obrazložen u radu: ŠADEK, Vladimir: *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraču (1941. – 1948.)*, Koprivnica: Meridijani, 2017., poglavlje 3.2. Genocidna ustaška politika u središnjoj Podravini

44 HDA, SDS RSUP SRH, 013.15, 14.

činjenica da do srpnja 1941. na đurđevačkom području masovnog uhićenja Židova i Roma nije bilo, dok je do provedbe politike preseljenja Srba došlo kasnije.⁴⁵

Nakon preuzimanja dužnosti kotarski predstojnik Fuček i logornik Posavec prilično su agresivno nastupali prema nepodobnima, no Sabolić je nastojao spriječiti pretjerano nasilje tvrdolinijaša. On kao povjerenik nije dozvolio osvetničko ponašanje nad bivšim pristasašama i članovima režimskih stranaka. To potvrđuje i Služba državne sigurnosti u elaboratu nakon rata.⁴⁶ Ističe se da je po osnivanju NDH uhićen dio članova bivše četničke organizacije u Đurđevcu, koja je formirana 1934. i 1935., no nije javno djelovala (inicijatori osnivanja bili su pripadnici režimskog JRZ-a Božidar Beck, Martin Živko i Leon Golub, koji su okupili oko 50 članova). Uhićenje se dogodilo tijekom borbe za vlast među đurđevačkim ustašama, no posredovanjem Sabolića uhićenici su pušteni na slobodu. Uhićenje je na osnovu jednog spiska, koji je došao u ruke ustašama, izvršio ambiciozni Stjepan Fuček koji je na taj način pokušao učvrstiti poziciju kotarskog predstojnika. No, bio je smijenjen, pa je na to mjesto postavljen umjereniji Milan Mrkalj.⁴⁷ Mrkalj je par mjeseci kasnije došao u središte pozornosti budući da ga je Posavec prijavio kao odgovornog zato što Židovi u Đurđevcu nisu nosili propisana obilježja.⁴⁸

6. Fokus prema Đurđevcu s pozicije velikog župana

Nakon imenovanja na dužnost velikog župana Velike župe Posavje Sabolić u ljeto 1941. odlazi u Brod na Savi te jedno vrijeme nestaje iz političkog života Podravine. Povremeno je dolazio u Đurđevac pa je tako zabilježeno da je 1941. bio kum zastave prilikom posvete nove zastave ustaške mladeži u Đurđevcu.⁴⁹ U Brodu je Sabolić ostao do kraja veljače 1943. budući da je sljedeći mjesec imenovan za velikog župana Velike župe Bilogora sa

sjedištem u Bjelovaru.⁵⁰ Tada se ponovo vraća u svoj kraj i iako je bio zadužen za znatno šire područje Đurđevac mu je sad bio bliže pa je nadalje kao veliki župan imao utjecaja na zbivanja u tom kraju.

Radi neposrednog dobivanja informacija s terena Sabolić je sredinom travnja 1943. bio u inspekcijском putovanju Velikom župom, a tom prilikom je posjetio i Podravinu, te se zadržao u upravnim, vojnim i ustaškim ustanovama u Koprivnici.⁵¹ Otprilike u to vrijeme dao je Hrvatskom savezu seljaka prijedlog kotarskih povjerenika saveza za Veliku župu Bilogora.⁵² Bila je to nova organizacija kojom je režim pokušao na svoju stranu privući što veći broj seljaka. Članstvo je bilo obavezno za sve seljake i društva na selima, no to nije donijelo željeni učinak. Sabolić je pokušao i neposredno djelovati na seljake u đurđevačkoj Podravini gdje je imao velik utjecaj među stanovništvom još od tridesetih godina. U svibnju 1943. predsjedao je na sastanku s pojedincima okupljenima oko Marka Matkova, koji su istovremeno pregovarali i s predstavnicima Komunističke partije.⁵³ No *Matkovci* su se ipak s vremenom u sve većem broju pridruživali NOP-u.⁵⁴

Prema podacima partizanske obavještajne službe Sabolić je u to vrijeme bio aktivan na cijelom đurđevačkom terenu, pa se sredinom lipnja 1943. u svojoj kući u Đurđevcu sastao s predsjednicima HSS-ovih organizacija u kotaru. Prisutni su bili i saborski zastupnik Petar Mađerić, tajnik kotarske organizacije Mijo Jagatić, predsjednik HSS-a u Đurđevcu Stjepan Barbarić, te pojedini ustaše iz Đurđevca. Ka-

45 ŠADEK, *Podravina u Drugom svjetskom ratu*, 72–99.

46 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH, br. 01.22, 27.

47 Isto.

48 DABJ, 20: Velika župa Bilogora, kutija 7, Židovi ne nose znakove obilježja – dopis od 12. rujna 1941.

49 Isto, kutija 2, Dopis Velikom županu Velike župe Bilogora, 18. listopada 1941.

50 HDA, 01.1561: SDS RSUP SRH), br. 015.7/11 Vladimir Sabolić, Zapisnik sa saslušanja Vladimira Sabolića u prostorima Uprave državne bezbjednosti (UDB) za NR Hrvatsku 11. lipnja 1948.

51 *Veliki župan Župe Bilogora Dr. Sabolić u Koprivnici // Koprivnički Hrvat IX*, 15 (17. 4. 1943.), 3.

52 HDA, 1499: Velika župa Bilogora, Prijedlog župana Sabolića za kotarske povjerenike Hrvatskog saveza seljaka, 9. travnja 1943.

53 Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., Zagreb, 1981. – 1989., knjiga 5, dokument 65, 282–293., Izvještaj Okružnog komiteta KPH Bjelovar o političkoj situaciji u okrugu, o stanju i radu Partije, SKOJ-a, NOO i AFŽ-a, o namjeri formiranja obavještajne službe, te o vezama, 24. lipnja 1943.

54 Građa, knjiga 6, dokument 126, 339–340., Izvještaj Štaba NO brigade „Braća Radić“ o borbama prilikom napada na Ludbreg.

snije je ova skupina širila informacije o prijeteljstvu Mačeka s Englezima i Amerikancima, te kako će partizanima biti zajamčen povratak kućama čim Maček dogovori mir. Jedan od zaključaka sastanka bio je i da se posveti sva pažnja radu protiv partizana.⁵⁵

Isto izvješće navodi da se HSS počeo naoružavati, pa je očito i ovaj sastanak bio uvertira u formiranje organizacija seoske milicije ili Bijele garde. Sabolić je nedvojbeno imao važnu ulogu u stvaranju ovih formacija. Prema njegovoj direktivi Jagatić je 18. kolovoza 1943. u Đurđevcu formirao prvu jedinicu Bijele garde.⁵⁶ Formiranjem Bijele garde ustaše su uspjele u planu da privuku seljake u svoje oružane formacije obećavajući im da neće trebati ići ratovati izvan Podravine već će čuvati svoja sela. Isto tako seljacima se pričalo da je Bijela garda HSS-ova formacija i da iza nje stoji predsjednik Vladko Maček. Zahvaljujući takvom pristupu jedinice Bijele garde formirane su u gotovo svim podravskim mjestima.

Cijeli ovaj proces pratila je i partizanska strana, što je zabilježeno u izvješću Kotarskog komiteta Đurđevac od 3. rujna 1943. koje je u listopadu došlo u ruke ustašama. Naime, tada je u klijeti predsjednika kotarskog NOO-a Ivana Peršića pronađena arhivska dokumentacija s raznim povjerljivim informacijama. Zahvaljujući informacijama u pronađenim materijalima došlo je do likvidacije nekolicine članova NOO-a i partizanskih suradnika. Veliki župan Sabolić izvijestio je 9. listopada njemačku komandu, redarstvenu oblast i oružničko vrhovno zapovjedništvo o dijelovima pronađene arhive. Sabolić je naveo da je Peršić kod kojeg je pronađena arhiva uhićen, no Služba državne sigurnosti u svom je elaboratu nakon rata ustvrdila kako se Peršiću nije ništa dogodilo, te kako nije jasno na koji je način Sabolić saznao za ovu arhivu. Uz činjenicu da je Peršić bio Jagatićev susjed postojala je sumnja da je zapravo i radio za Sabolića, kao njegov raniji suradnik iz HSS-a.⁵⁷

55 Isto, dokument 84, 370–374., Izvještaj jednoga od povjerenika Obavještajne službe Mjesnom komitetu KPH Zagreb o radu izdajničkog dijela vodstva HSS-a u Bjelovaru, Đurđevcu, Koprivnici i Križevcima

56 Isto, dokument 135, 385–402., Izvještaj Okružnoga komiteta KPH Bjelovar, 7. listopada 1943.

57 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH. Br. 01.22., 79–82.

7. Sabolić u službi represivnog aparata NDH

Kasnije komunističke vlasti teretile su Sabolića za razne represivne postupke, što je kasnije postalo i dijelom presude protiv njega. Već u kolovozu 1943. Glavni odbor Ujedinjenog saveza antifašističke omladine sjeverne Hrvatske je u proglasu optužio HSS-ovce da su preko velikog župana Sabolića GESTAPO-u dali podatke o antifašistima te da su se na temelju toga vršila uhićenja i strijeljanja.⁵⁸ U elaboratu Službe državne sigurnosti nakon rata se pak navodi da je Sabolić s gestapovcima polazio u „...zločinačke akcije, sporazumno njima naređivao hapšenja i druge mjere terora, te bio organizator i naredbodavac masovnih i pojedinačnih hapšenja, zlostavljanja, pokolja, ubijanja talaca, paljenja i pljačke narodne imovine na području Bjelovara, Čazme i drugih mjesta, kao i u Đurđevcu.“⁵⁹ Prema elaboratu Sabolić je imao brojne veze koje je koristio u obavještajne svrhe, a posebno u vrijeme kad je bio veliki župan u Bjelovaru.⁶⁰ Uz pomoć njegovih veza s terena režimske snage došle su do informacija koje su omogućile uhićenja suradnika NOP-a, koja su provodili GESTAPO i redarstvene snage NDH.

U elaboratu o ustaškom pokretu Službe državne sigurnosti ističe se da je Sabolić u jesen 1943. predvodio akciju na pripadnike NOP-a u Đurđevcu i đurđevačkim vinogradima u kojoj su sudjelovali njemačka vojska (GESTAPO) i ustaški oružnici. U toj su akciji uhićeni simpatizeri NOP-a, a neki od njih su nakon mučenja ubijeni.⁶¹ Ovim slučajem nakon rata se bavila Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina u Bjelovaru. Naime, Sabolić je prijavljen da je u sporazumu sa šefom policije u Bjelovaru Dragutinom Imperom predložio strijeljanje deset osoba u Bjelovaru, koje je izvršeno 9. kolovoza 1943.⁶² Prema svjedočenju Ivana Peršića Sabolić je predvodio

58 Građa, knjiga 5, dokument 288, 999–1001., Proglas Glavnoga odbora Ujedinjenog saveza antifašističke omladine sjeverne Hrvatske, kolovoz 1943.

59 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH., br. 013.15, 14.

60 Isto, 16.

61 Isto, 14.

62 DABJ, 29: Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača, kutija 7, Vladimir Sabolić, br. 46/1945., 4. listopada 1945.

odred ustaša koji su u Đurđevcu i okolici 5. i 6. kolovoza 1943. uhitili petnaestak simpatizera NOP-a (među kojima su bili i Valent Hodalić, Petar Frančina, te Kata i Martin Turković). Prilikom racija kod Mičetinca su zapaljene dvije klijeti, kod Čepelovca kuća i štagalj, te kuće kod Hampovice i Šemovaca, sve imovina simpatizera NOP-a. Uhićenici su kao taoci sedam tjedana bili zatvoreni u zatvoru u Bjelovaru, nakon čega su pušteni svi osim Frančine koji je strijeljan. Supružnici Turković iz Čepelovca nisu završili u zatvoru u Bjelovaru, no nakon uhićenja se više nisu vratili kući.⁶³

Prilikom Sabolićeve druge akcije na Đurđevac u ožujku 1944. uhićeno je više ljudi u Budrovcu, Đurđevcu i Markovcu, koji su iz zatvora upućeni u logor gdje su ubijeni. Neki od uhićenih bili su Josip Baltić, Tomo Gregor i Vida Goldmajec. Elaborat Službe državne sigurnosti ističe da su po Sabolićevoj zapovijedi zlostavljani i ubijeni brojni građani u zatvoru u Bjelovaru.⁶⁴ Sabolića se također nakon rata teretilo da je tada naložio i uhićenje partizana Stjepana Megeca iz Sirove Katalene i Mije Toplaka iz Čepelovca. Megec je po uhićenju zlostavljan i dopremljen u bjelovarski zatvor gdje je nakon šest dana fizičkog maltretiranja umro. Za ubojstvo se teretilo Dragutina Impera, bjelovarskog šefa policije, no prema iskazima svjedoka Sabolić je dao „najzvjerskije i najbesramnije izjave, iz kojih je proizlazilo da odobrava ovakov postupak...“⁶⁵ Toplak je pak po uhićenju otpremljen u logore Staru Gradišku i Jasenovac gdje je ubijen 1945.⁶⁶

Novi izazovi za Sabolićevo vođenje Velike župe javili su se nakon pada Italije i partizanske ofenzive uslijed koje je u studenom 1943. stvorena partizanska „Podravska republika“. Kao župan Sabolić je tada pokušao riješiti problem oko slabijeg odaziva na mobilizaciju, budući da je sve veći broj ljudi nastojao izbjeći vojnu obvezu, a dio se pridružio i partizanima. Sabolić je u jesen 1943. zapovijedao provedbu iznenadnih racija 1-2 puta mjeseč-

no, te uhićenje svih vojnih obveznika pronađenih bez odgovarajuće isprave.⁶⁷ Sabolić je također u siječnju 1944. pokrenuo postupak protiv učitelja koji su se opredijelili za NOP i podržali zaključke II. zasjedanja AVNOJ-a i Tita kao vođu naroda Jugoslavije. Prema njegovom prijedlogu učitelje je trebalo otpustiti iz službe.⁶⁸

Partizani su 1. siječnja 1944. bez borbe zauzeli Đurđevac što je očito strašno razljutilo Sabolića koji je izjavio da će osobno dati bombardirati Đurđevac. Đurđevac je zbilja bio bombardiran 10. siječnja 1944. i u tom je napadu poginulo 10 osoba, a veći broj je ranjen, dok je 11 kuća bilo razoreno.⁶⁹ Napad je izvelo devet aviona bombardiranjem i pucanjem iz mitraljeza. Uz ljudske žrtve prouzročena je materijalna šteta od oko 540 tisuća dinara. Sabolića je Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina nakon rata navela kao odgovornu osobu za bombardiranje Đurđevca. Međutim Komisija nije mogla utvrditi konkretnu vezu Sabolića sa samim bombardiranjem, već je istaknuto da je Sabolić dao sugestije temeljem kojih je izdan nalog za bombardiranje. Komisija je Sabolićeovu odgovornost utvrdila temeljem pričanja po gradu kako se ljude željelo kazniti radi neprijateljskog držanja Đurđevčana prema ustašama i Nijemcima.⁷⁰ Sama zapovijed za napad nije mogla biti izdana od strane Sabolića budući da su napad izveli njemački avioni, a on ipak nije imao ovlasti za davanje zapovijedi njemačkim snagama.

8. Ustaškoj ideologiji vjeran do kraja

U travnju 1944. Sabolić je razriješen dužnosti velikog župana te odlazi na dužnost državnog tajnika u Ministarstvo unutarnjih poslova. Kao državni tajnik radio je u uredu ministra i imao je nadzor nad Glavnim ravnateljstvom za unutarnju upravu. Kad je u kolovozu

63 Isto, Vladimir Sabolić br. 462/45, 11. listopada 1945.; Zapisnik od 27. rujna 1945.

64 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH., br. 013.15, 14.

65 DABJ, 29: Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača, kutija 5, Vladimir Sabolić, br. 2/45, 26. lipnja 1945.; Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača – Vladimir Sabolić - Megec

66 Isto, kutija 5, Vladimir Sabolić; Odluka o utvrđivanju zločina okupatora i njihovih pomagača – Vladimir Sabolić - Toplak

67 Isto, 20: Velika župa Bilogora, kutija 1, Provođenje racije u svrhu uhićenja i upućivanja u službu oružanih snaga vojnih obveznika koji nisu udovoljili vojnoj obvezi., 1. listopada 1943.

68 HDA, 1827: Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 1, br. 4397., Učitelji kotara Djurdjevac – suradnja s partizanima, 4. ožujka 1944.

69 HDA. 01.1561: SDS RSUP SRH., br. 013.15, str. 15.

70 DABJ, 29: Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača, kutija 7, Vladimir Sabolić, br. 8535/45, 25. listopada 1945.; Zapisnik od 17. listopada 1945.

1944. umirovljen glavni ravnatelj za unutar-
nju upravu Šipuš, Sabolić je preuzeo taj posao
i na dužnosti ravnatelja je ostao do 6. svibnja
1945.⁷¹ Odlaskom u Zagreb Sabolić se ponovo
distancirao od zbivanja u Podravini, te je samo
povremeno reagirao na pojedine procese. Bilo
je to najteže vrijeme rata kad je nakon sloma
partizanske „Podravske republike“ glavnu ri-
ječ na podravskom području imao zapovjed-
nik Crne legije Rafael Boban. Rat je postajao
sve intenzivniji pa su u jesen 1944. partizani
ponovo zauzeli Podravinu, nakon čega su se
u snažnom protuudaru snage NDH ponovo
vratile. Međutim, u prosincu 1944. napadač-
ku akciju na partizane predvodila je divizija
Kozaka koja je počinila strašne zločine koje
ustaške vlasti nisu uspjele spriječiti.⁷² Zato je
24. prosinca 1944. u Đurđevac stigao državni
tajnik Vladimir Sabolić, koji je dogovorom s
njemačkim zapovjedništvom donekle uspio
ublažiti nasilja kozačkih vojnika.⁷³

Sabolić je posljednji put službeno, kao dr-
žavni tajnik, sjedište kotara Đurđevac obišao
u veljači 1945. Tad je konstatirao da je u Đur-
đevcu djelovala većina tijela državne vlasti,
izuzev poreznog ureda.⁷⁴ Iako su ustaše na-
stojale održati upravnu vlast na terenu, u tim
posljednjim mjesecima rata to nije bilo mo-
guće jer je već u travnju došlo do proboja sri-
jemskog fronta, a 4. svibnja su partizani pod
kontrolom imali cijelu đurđevačku Podravinu.
Pred naletom partizana na kraju rata Sabolić
se zajedno s obitelji povukao preko Slovenije
u Austriju, pa zatim u Njemačku (München)
gdje je boravio do veljače 1948.⁷⁵

Sabolić se u emigraciji pridružio skupini

71 HDA, 01.1561: SDS RSUP SRH, br. 015.7/11 Vladimir Sa-
bolić, Zapisnik sa saslušanja Vladimira Sabolića u prostorima Upra-
ve državne bezbjednosti (UDB) za NR Hrvatsku 11. lipnja 1948.

72 Više o ovim zbivanjima u: ŠADEK, Vladimir: *Ratni
pakao u Podravini u posljednjim mjesecima Drugog svjetskog rata
(1944./1945.)* // Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin),
Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015., 63–72.

73 DESPOT, Zvonimir: *Vrijeme zločina*, Zagreb – Slavonski
Brod: Hrvatski institut za povijest, 2007., 179–180.; Izvješće
Općinske komisije za ratne zločine iz Đurđevca 19. listopada 1945.

74 DABJ, 20: Velika župa Bilogora, kutija 6, Ministarstvo
unutarnjih poslova, Ured ministra – Đurđevac, nastavak
poslovanja poreznog ureda, 22. veljače 1945.

75 HDA, 01.1561: SDS RSUP SRH, br. 015.7/11 Vladimir Sa-
bolić, Zapisnik sa saslušanja Vladimira Sabolića u prostorima Upra-
ve državne bezbjednosti (UDB) za NR Hrvatsku 11. lipnja 1948.

koja je u sklopu Plana „Deseti travanj“ udru-
živanjem s križarima namjeravala podignuti
novi ustanak u komunističkoj Jugoslaviji.
Kao pripadnik 16. grupe (od 19 ubačenih)
Sabolić se 1. lipnja 1948. prebacio u Jugosla-
viju, te je odmah po prelasku granice s osta-
lim ubačenim ustaškim emigrantima uhićen.
Cijelu akciju je od samih početaka nadzirala
UDB-a u protuakciji pod nazivom „Operacija
Gvardijan“ koja je ubačene emigrante nama-
mila u zamku i uhitila. Uhićenim ustaškim
emigrantima suđeno je u kolovozu 1948. na
Vrhovnom sudu Hrvatske u Zagrebu u spek-
takularnom javnom procesu koji je i medijski
snažno popraćen.⁷⁶

Sa pseudonimom Maline također se na-
šao na optuženičkoj klupi te je osuđen na
smrt vješanjem, trajan gubitak građanskih
prava i konfiskaciju cjelokupne imovine. U
obrazloženju presude krivica mu je podije-
ljena na tri osnovna elementa. Prvi dio se
odnosi na djelovanje („petokolonaški rad“) u
vrijeme Kraljevine Jugoslavije, pri čemu se
ističe njegova suradnja s ustašama u Janka-
puszti, okupljanje protudržavnih elemenata u
vrijeme kad je bio član HSS-a te rad u ustaškoj
organizaciji uoči početka rata u Jugoslaviji.
Drugi dio se odnosi na Sabolićevo djelovanje
u vrijeme NDH, odnosno njegovo obnašanje
istaknutih dužnosti, te odgovornost za poči-
njenje raznih represivnih djela protiv surad-
nika i pripadnika NOP-a. Pritom su poimence
pobrojane smrtno stradale osobe za čiju se
sudbinu Sabolića tereti kao suučesnika. Treći
dio krivice odnosi se na Sabolićev rad nakon
rata, suradnju s inozemnim obavještajnim
službama, organiziranje oružanih grupa koje
su u Jugoslaviji trebale dići ustanak i ubaci-
vanje u zemlju radi rušenja vlasti. Zajedno s
drugim osuđenima na smrt, nakon što im je
odbijena molba za pomilovanje, Vladimir Sa-
bolić je pogubljen u Zagrebu na Mirogoju 10.
listopada 1948.⁷⁷

76 DESPOT, Zvonimir: *Plan Deseti travanj i(li) Operacija
gardijan* // Podravski zbornik 26/27 (ur. Dražen Ernečić),
Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2000. – 2001., 161–175.;
DESPOT: *Vrijeme*, 260–292.

77 Presuda je objavljena u radovima: DESPOT: *Plan*, 161–175.;
DESPOT: *Vrijeme*, 260–292.

9. Zaključak

Za kompletnu procjenu lika i djela Vladimira Sabolića potrebno bi bilo sagledati njegov cjelokupni rad, a ne samo djelovanje vezano uz Podravinu. Kako je najistaknutije funkcije obnašao u vrijeme NDH, pritom bi valjalo istražiti kompletan Sabolićev rad na poziciji velikog župana u Brodu i Bjelovaru, zatim na mjestu dužnosnika u MUP-u i ravnateljstvu za unutarnju upravu, te u konačnici Sabolićev rad u emigraciji. S obzirom na građu koju bi pritom valjalo istražiti, vjerojatno bi takvo istraživanje dovelo do vrlo obimnog rada. U slučaju ovog teksta fokus je bio na Sabolićevom djelovanju, ili njegovom utjecaju na zbivanja, na području Đurđevca i đurđevačke Podravine (kotar Đurđevac).

Temeljem iznesenih činjenica u ovom tekstu, dvadesetljetno političko djelovanje Vladimira Sabolića na području đurđevačke Podravine možemo podijeliti na sljedeće segmente:

- vrijeme diktature – kad se Sabolić kao mladi pravnik i opozicijski lider beskompromisno borio protiv beogradskog (velikosrpskog) režima i prkosio mu bez obzira na posljedice, i to na način na koji se tad rijetko tko usudio, za što je snosio određene sankcije koje su mogle biti i puno teže
- vrijeme obnovljenog parlamentarizma – kad Sabolić pokušava biti lider HSS-a u đurđevačkom kraju, no pomalo neiskusno ulazi u sukobe iz kojih nije mogao izaći kao potpuni pobjednik, što ga je dva puta koštalo kandidature na izborima iako je zapravo dominirao u političkom životu đurđevačkog kraja (ispostavilo se da su ga kao odvjetnika nadmudrili „politički fiškali“ unutar HSS-a, te nije uspio ispuniti veliku političku ambiciju, što nije mogao prihvatiti pa se napustivši HSS odlučio pridružiti ustašama)
- uspostava NDH – kad Sabolić dobiva ulogu ustaškog povjerenika za kotar Đurđevac, te ponovo ulazi u sukobe unutar organizacije, no ovaj puta zato jer je bio „premekan“ i preumjeren za ljude koje je ustaška organizacija okupljala, no zahvaljujući tome on na početku NDH u đurđevačkom kraju ipak nije dozvolio pretjerano nasilje kakvo je novoustrojeni režim u pravilu provodio
- dolazak na mjesto velikog župana Velike župe Bilogora – tad se Sabolić vraća u ovaj kraj mnogo iskusniji, ali i skloniji nasilnom rješavanju problema, pa koristi svoje organizacijske sposobnosti i veze za jačanje ustaške

organizacije i (uz prevaru) uključivanje seljaka u paravojne jedinice Bijele garde; s druge strane koristi svoje veze za obavještajni rad, te uhićenja i nasilje nad pripadnicima NOP-a (kao neprijateljima NDH), pa time snosi i suodgovornost za smrt pojedinih pripadnika i simpatizera NOP-a; isto tako ga se doводи u vezu s bombardiranjem Đurđevca, što govori da nije mogao podnijeti što je bilo sve više Podravaca koji nisu prihvaćali ustašku vlast i NDH

- povratak u Jugoslaviju u sklopu Plana „Deseti travanj“ – ovo nam dokazuje da je Sabolić ostao vjeran ustaškoj ideji do svoje smrti i da je bespogovorno želio nastaviti gerilski rat na području Jugoslavije bez obzira što je povratkom u domovinu mnogo riskirao; očekivanje da će doći do obnove NDH nakon nove revolucije u Jugoslaviji uz pomoć zapadnih saveznika bilo je naivno i nerealno, i to ga je kao i druge uhićenike dovelo pred jugoslavenski sud koji ga je osudio na smrtnu kaznu.

Iz ovog je vidljivo kako se Sabolić tijekom svakog navedenog perioda mijenjao kao političar u smislu metoda djelovanja. Naročito ga je u tome promijenio rat. Sabolić kao političar zaista jest bio prohrvatski orijentiran i beskompromisno se borio za svoje stavove do samog kraja. No, on nije prihvaćao pacifizam HSS-a čak ni u vrijeme kad je bio njegov član. Tad se vrlo žustro borio riječima protiv režima, no istovremeno je kao odvjetnik branio članove ustaške organizacije koji su koristili nasilje kad pravac svoje borbe i koristio je paravojne jedinice seljačke zaštite protiv svojih neistomišljenika. Kao ustaša on je ispočetka bio umjeren, no kako je rat odmicao prema svojim i državnim neprijateljima je bio suroviji. Sabolić je prihvatio ustašku ideologiju i nije je se odricao do kraja, između ostalog i njene nasilne elemente, te mu nisu smetale ljudske žrtve koje je ustaški režim prouzročio. Stoga kao visoki dužnosnik snosi svoj dio odgovornosti za negativnosti koje su proizašle iz NDH, te objektivnu odgovornost za nasilja koja su se događala na području njegove vlasti.

Temeljem zapovjedne odgovornosti može ga se teretiti za stvari koje su se zbile na području njegove ingerencije, no opet niz stvari koje mu se nameću u presudi nisu učinjene na po njegovoj zapovijedi (npr. bombardiranje Đurđevca, policijska uhićenja), već temeljem preporuke ili svjedočenja, što mu opet nije olakotna okolnost. Možemo također

pretpostaviti kako je, u njegovom shvaćanju, uhićenja i akcije protiv partizana i suradnika NOP-a u kojima je sudjelovao opravdavao rat, u smislu borbe protiv neprijatelja NDH. Stvarnu razinu njegove krivice nikad nećemo saznati zbog nedostatka izvorne građe.

Bilo kako bilo, kad se procjenjuje djelovanje političara koji je u vrijeme NDH bio ustaški dužnosnik obično ostali segmenti njegovog rada padaju u drugi plan. No, kod Sabolića svakako ne treba zanemariti razdoblje tridesetih godina kad je bio perjanica otpora prema beogradskom režimu u đurđevačkoj Podravini. Svoj politički angažman na strani NDH i aktivnu podršku nasilnom i genocidnom ustaškom režimu platio je vlastitim životom.

Summary

Controversial politician Vladimir Sabolić (1900-1948) and his activities in Đurđevac

This paper presents the political path of Vladimir Sabolić, a politician from Đurđevac, with a special focus on his activity in the region of Podravina. Sabolić entered politics in the 1930s with an uncompromising fight against the Greater Serbian ideology of King Alexander, and with time he became the main opponent of the Belgrade regime in Đurđevac and its surrounding area. After king's assassination, Sabolić continued to act as one of the leaders of HSS in Đurđevac, but he came into conflicts with people who didn't share his opinion and he failed to achieve his ambition of becoming a member of parliament. At the end of the 1930s he left HSS and joined the Ustasha where, after the founding of the NDH, he became Ustasha's commissioner for the district of Đurđevac. Later, he was appointed prefect of the Posavje and Bilogora districts. He was also appointed state secretary at the Ministry of the Interior, as well as being appointed director of the Directorate-General for Internal Affairs. As the great prefect in Bjelovar he had a significant influence on the events in Podravina. After the war, he emigrated and joined a group that, within the "Tenth April" plan, intended to rise against the communist government. After Sabolić returned to the country with the intention of participating in the uprising, he was arrested by UDBA and sentenced to death.

Literatura

- DESPOT, Zvonimir: *Plan Deseti travanj i(li) Operacija gvardijan* // Podravski zbornik 26/27 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2000. – 2001., 161–175.
- DESPOT, Zvonimir: *Vrijeme zločina*, Zagreb - Slavonski Brod: Hrvatski institut za povijest, 2007.
- DOBRIVOJEVIĆ, Ivana: *Policija i žandarmerija u doba šestosiječanjskog režima kralja Aleksandra (1929. – 1935.)* // Časopis za suvremenu povijest 38 (1), Hrvatski institut za povijest, 2006., 99–137.
- Građa za povijest Narodnooslobodilačke borbe u sjeverozapadnoj Hrvatskoj 1941. – 1945., Zagreb, 1981. – 1989., knjiga 5 i knjiga 6.
- JANJATOVIĆ, Bosiljka: *Hrvatska 1928. – 1934. godine: vrijeme organiziranih političkih ubojstva* // Povijesni prilozi, 13, Hrvatski institut za povijest, 1994., 219–244.
- LBOVIĆ, Stjepan: *Dr. Ivša Lebović i HSS u Bjelovarskom kraju*, Bjelovar: Bjelovarsko-bilogorska županija i Hrvatska seljačka stranka Bjelovarsko-bilogorske županije, 2007.
- ŠADEK, Vladimir: *Podravina u Drugom svjetskom ratu i poraću (1941. – 1948.)*, Koprivnica: Meridijani, 2017.
- ŠADEK, Vladimir: *Ratni pakao u Podravini u posljednjim mjesecima Drugog svjetskog rata (1944./1945.)* // Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015., 63–72.
- ŠADEK, Vladimir: *Ustaše i Jankapuszta*, Molve: Društvo za povjesnicu i starine, 2012.
- *Tko je tko u NDH: Hrvatska 1941. – 1945.*, Zagreb, Mihnerva, 1997.

Izvori

Hrvatski državni arhiv (HDA):

- 01.1561: Fond Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945-1987. (SDS RSUP SRH)
  - 144.2.: Savska banovina
  - 1499: Velika župa Bilogora
  - 1827: Okružni komitet KPH Bjelovar
  - Grupa XXI: Politička situacija i izbori
  - Grupa XXIII: Izbori u Kraljevini Jugoslaviji
- Državni arhiv Bjelovar (DABJ):
- 20: Velika župa Bilogora
  - 29: Okružna komisija za utvrđivanje ratnih zločina okupatora i njihovih pomagača

Novine:

- *Veliki župan Župe Bilogora Dr. Sabolić u Koprivnici* // Koprivnički Hrvat IX, 15 (17. 4. 1943.), 3.
- *Politička skupština u Koprivnici* // Podravske novine., VI, 47 (30.11. 1935.), 1.